

5. Государственные финансы: учебное пособие / [под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой]. — К.: Лыбидь, 1991, — 276 с.
6. Страхование дело: учебник / [под ред. Л. И. Рейтмана]. — М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — 524 с.
7. Заруба О. Д. Основи страхування: посібник / О. Д. Заруба. — К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1995. — 180 с.
8. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник / О. Р. Романенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 312 с.
9. Юлдашев Р. Т. Организационно-экономические основы страхового бизнеса / Р. Т. Юлдашев. — М.: Издательство «Анкил». — 2002. — 248 с.
10. Горбач Л. М. Страхова справа: навчальний посібник / Л. М. Горбач. — К.: Кондор, 2003. — 216 с.
11. Ротова Т. А. Страхування: Навч. посіб. / Т. А. Ротова. — [2-ге вид. переробл. та допов.]. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 400 с.
12. Фисун І. Методологічні основи визначення капіталу в страховій діяльності та форми його реалізації в регіонах України / І. Фисун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». — Вип. 81—82. — 2006. — С. 126—128.
13. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку / В. М. Фурман. — К.: КНЕУ, 2005. — 295 с.
14. Лисяк Л. Розвиток страхування як фактор зміцнення фінансового потенціалу регіонів / Л. Лисяк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». — Вип. 81—82. — 2006. — С. 89—90.
15. Страхування: підручник / [керівник авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець]. — Вид. 3-тє, без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 599 с.

Стаття надійшла до редакції 14.01. 2011 р.

УДК 336.71

Т. В. Запаранюк, здобувач кафедри
банківської справи Тернопільського національного
економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІДКРИТОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто негативну дію факторів зовнішнього впливу на реалізацію монетарної політики центрального банку, визначено напрями оптимізації основних інструментів грошово-кредитного регулювання економіки в умовах світової фінансової кризи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: монетарна політика, центральний банк, рефінансування, обов'язкові резерви, процентна ставка, фінансова криза.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается негативное воздействие факторов внешнего влияния на реализацию монетарной политики центрального банка, определяются направления оптимизации основных инструментов денежно-кредитного регулирования экономики в условиях мирового финансового кризиса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: монетарная политика, центральный банк, рефинансирование, обязательные резервы, процентная ставка, финансовый кризис.

ABSTRACT. In the article the negative affecting of factors of external influence on realization of monetary policy of central bank is examined, directions of optimization of basic instruments of monetary regulation of economy are determined in the conditions of world financial crisis.

KEY WORDS: monetary policy, central bank, refunding, required reserves, interest rate, financial crisis.

Необхідною умовою ефективної реалізації монетарної політики є об'єктивний всебічний аналіз особливостей перебігу і напрямів розвитку сучасних економічних процесів. Уповільнення технологічного розвитку провідних країн світу і незавершеність ринкових реформ із одночасним демонтажем державного регулювання економіки у країнах із колишньою адміністративно-командною системою господарювання визначають істотні дисбаланси і перекоси у сучасній міжнародній економічній системі, що стало одним із факторів наростання і розвитку кризових явищ у фінансовому і реальному секторах національних господарств. Глобалізація економічних процесів, широкомасштабне переміщення між країнами товарів, робочої сили, капіталів і фінансових потоків лише ускладнили ситуацію, пов'язавши зовнішні шоки із загостренням внутрігосподарських протиріч економічного розвитку країн із перехідними економіками. За таких обставин відкритість національного господарства України виступає фактором посилення вразливості економіки до зовнішніх кризових процесів і явищ, загострюючи проблему пошуку найбільш оптимальних шляхів макроекономічного регулювання, одним із найважливіших складових якого виступає монетарна політика. Безпосередній зв'язок цієї проблеми із практичними завданнями оптимізації монетарного впливу на перебіг економічних процесів вказує на необхідність обґрунтування на концептуальному рівні ефективних напрямів впливу інструментів монетарного регулювання на економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, засвідчує, що питанням реалізації монетарної політики в умовах інтеграції вітчизняного господарства у світову економічну систему присвячено праці багатьох вітчизняних економістів, серед яких можна відзначити роботи таких

вітчизняних і зарубіжних економістів, як В. Бурлачков, О. Дзюб-люк, В. Міщенко, С. Моїсєєв, В. Стельмах та ін. Однак, обгрунтування шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх факторів розвитку світового господарства за умов відкритості національної економічної системи вимагає пошуку найдієвіших механізмів монетарного регулювання економіки, які б сприяли подоланню наслідків світової фінансово-економічної кризи. Відтак, метою даної статті є визначення таких пропозицій і рекомендацій, що мають містити ряд положень концептуального характеру, які б дозволили оптимізувати монетарні аспекти регулятивного впливу держави на національну економіку за умов її відкритості до зовнішніх ринків.

Процес трансформування вітчизняної економічної системи адміністративно-командного типу на відкриту для зовнішніх впливів систему ринкових відносин не міг не позначитися на особливостях реалізації монетарної політики центрального банку, визначаючи таку його діяльність, яка значною мірою залежить від наростаючих потоків транскордонних капіталів, рівня процентних ставок на міжнародних фінансових ринках, динаміки цін на світових товарних ринках, обсягів зовнішньої заборгованості. А відтак центральний банк виявляється уже не в стані проводити абсолютно незалежну грошово-кредитну політику, орієнтовану виключно на національні пріоритети.

Особливе загострення ситуації, що склалася, виявилось у період наростання кризових явищ на світових фінансових ринках. Адже відкритість національної економіки, зростаюча залежність України від міжнародної економіки і світової фінансової системи стала ключовою причиною поширення кризових явищ на національне господарство загалом і його банківський сектор зокрема. Так, спад світової економіки зумовив зниження попиту на продукцію металургійної і хімічної промисловості України, що спричинило загальний спад орієнтованого на експорт виробництва та суміжних із ним галузей. А зростання зовнішньої заборгованості і значна залежність ресурсної бази банків від зовнішніх запозичень визначили передумови підриву стабільності вітчизняного банківського сектора і розгортання кризових явищ в економіці загалом.

І якщо у передкризовий період вважалося, що грошово-кредитна політика може реалізовуватися, виходячи із певних правил взаємодії фінансового і реального секторів економіки, а дослідженню самих цих правил присвячені численні роботи різних економістів [1, с. 153—154], то згодом реалії кризових явищ

показали, що у динаміці макроекономічних процесів не спостерігаються закони подібності, а відтак досить складно передбачити ймовірні наслідки для економіки щодо використання тих чи інших інструментів монетарного регулювання. Як справедливо зазначає проф. В. Бурлачков, «глобальна криза змушує переосмислити саме розуміння економічних процесів» [2, с. 19].

Саме відкритість національного господарства визначає необхідність враховувати не лише внутрішній, а й зовнішній аспект державного регулювання економіки грошово-кредитними методами. Концепція такого регулювання має всебічно враховувати всі можливі негативні аспекти відкритості національної економіки. Йдеться, зокрема, про такі із них.

По-перше, використання валют розвинутих країн у міжнародних розрахунках і їх обіг на світовому фінансовому ринку визначають суттєвий вплив цих валют на внутрішній грошовий обіг країн, які не є емітентами даних валют, спричиняючи всі негативні наслідки від ефекту доларизації, включаючи як неконтрольованість інфляційних процесів, так і підризу стабільності банківської системи, значна частка ресурсів якої формується в іноземних валютах.

По-друге, в сучасних умовах такої важливої елемент світової валютної системи як міжнародна валютна ліквідність формується міжнародними банками, включаючи і офшорні структури, котрі не підпадають під вплив органів національного регулювання банківського сектора, підвищуючи тим самим ризики загострення валютної і фінансової стабільності внаслідок неконтрольованого переміщення капіталів саме через ці банки.

По-третє, відкритість національної економіки через надмірний ріст споживчого кредитування у структурі портфелів активів банків визначає перетворення підтримки внутрішнього сукупного попиту на стимулювання імпорту, тобто іноземних виробників, з усіма негативними наслідками для реального сектора вітчизняного господарства.

По-четверте, переоцінка значення іноземних інвестицій, значна частина яких формується під впливом притоку ззовні короткострокових капіталів, зумовлює незахищеність національної економіки і загрозу стабільності грошової одиниці від зовнішніх шоків, пов'язаних із вірогідністю масованого раптового відтоку іноземних коштів із внутрішнього ринку.

Необхідно вказати, що заходи монетарної політики Національного банку, котрі передували початку фінансової кризи в Україні, були певним чином спрямовані на нівелювання зовнішніх ризиків, зокрема: посилення пруденційних нормативів діяльності комерцій-

них банків (у т. ч. у частині вимог адекватності капіталу); розширення можливості банків з підтримки їх ліквідності, в т. ч. через збільшення переліку можливої застави, яка береться під забезпечення в разі надання кредитів рефінансування; проведення процентної політики, яка була спрямована на стимулювання заощаджувальної активності населення; нарощування валютних резервів, які надалі дали змогу збалансувати попит і пропозицію на іноземну валюту в період загострення фінансової кризи. Однак у жовтні 2008 р. в Україні розпочалася фінансова криза, яка зумовлювала зменшення довіри між банками, погіршення ліквідності як окремих банків, так і банківської системи в цілому, додатковий тиск на споживчі ціни та на обмінний курс гривні. Тому реалізація монетарної політики Національного банку України в цей період визначалася завданнями із забезпечення своєчасності проведення банками розрахунків, недопущення відпливу коштів з банківської системи та збалансування ситуації на валютному ринку.

За таких обставин використання центральним банком традиційних інструментів реалізації монетарної політики має наповнюватись новим змістом, визначаючи можливості оперативного реагування як на внутрішні умови економічного розвитку, так і зовнішні впливи на динаміку господарських процесів з тим, щоб уникнути надмірної переоцінки можливостей ринкового саморегулювання і відновлення рівноваги без втручання держави. Серед зазначених інструментів насамперед потребують розгляду такі, як рефінансування банків, обов'язкове резервування та політика облікової ставки.

Так, саме операції з рефінансування банків Національний банк України обрав у якості головного інструмента монетарного впливу на ситуацію на фінансовому ринку з метою підтримки ліквідності банківської системи. Однак у період загострення фінансової кризи застосовані механізми рефінансування виявили недостатній стабілізаційний ефект із-за нераціонального використання комерційними банками отриманих коштів та спрямування значних їхніх обсягів на валютний ринок, що знову лише посилювало девальваційні очікування та негативно позначилося на обмінному курсі гривні щодо іноземних валют. Відтак, головна проблема, яка має бути вирішена у процесі застосування даного інструмента, полягає у забезпеченні належного контролю за використанням банками отриманих від центрального банку коштів із тим, щоб механізми рефінансування стали дієвим важелем впливу на посилення кредитної активності банківських установ саме у взаємодії із реальним сектором економіки, а не спекулятивних операцій на внутрішньому валютному ринку країни. Потрібно наголосити,

що у більшості розвинутих країн реакцією центральних банків на кризу стала саме політика надання комерційним банкам кредитних ресурсів під різні види застав, що значною мірою допомогло вирішити проблеми із ліквідністю. Крім того, при розгляді напрямів оптимізації даного інструмента монетарного регулювання можна підтримати точку зору проф. О. Дзюблюка, згідно якої у якості одного із альтернативних до кредитів рефінансування напрямів забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості комерційних банків може розглядатися процедура їх рекапіталізації, яка передбачає участь держави у придбанні корпоративних прав банків (акцій), що може бути здійснено за рахунок коштів стабілізаційного фонду, випуску державних цінних паперів, а також коштів міжнародних фінансових організацій [3, с. 30].

Оцінка особливостей використання іншого важливого інструменту монетарної політики центрального банку, що передбачає обов'язкове резервування коштів, дозволяє дійти висновку про необхідність його орієнтування на підвищення рівня ліквідності банківської системи, що доцільно зробити шляхом надання можливості банкам здійснювати обов'язкове резервування з урахуванням касових залишків коштів у національній валюті та облігацій внутрішньої державної позики, строк погашення яких припадає на поточний рік. При цьому з метою мінімізації рівня ризиків, пов'язаних із погіршенням якості кредитних портфелів комерційних банків, Національному банку України потрібно здійснити всебічну, комплексну оцінку існуючих тенденцій до зростання обсягів прострочених кредитів за всіма категоріями позичальників, особливо за найбільш проблемними напрямками кредитування. Відтак центральному банку спільно із комерційними банками потрібно розробити план дій щодо надання можливості із реструктуризації заборгованості позичальників, якщо вони можуть обслуговувати проценти за кредитами, з відповідною підтримкою ліквідності цих банків. При цьому головним завданням Національного банку має стати підтримання ліквідності комерційних банків і виконання ними всіх зобов'язань щодо поточних та строкових депозитів як необхідної умови стабільної роботи усього банківського сектора.

Також ще одним важливим інструментом монетарного регулювання економіки є зміна облікової ставки Національного банку України. Облікова ставка використовується Національним банком одночасно як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші [4, с. 125]. Саме на підвищення ціни на гроші була орієнтована процентна політика Національного банку в період фінансової кризи.

Однак у сучасних умовах рівень даної ставки має бути спрямований на перегляд у сторону зниження, що є необхідною умовою створення оптимальних вихідних засад рефінансування центральним банком комерційних банків та формування сприятливої кон'юнктури на ринку позичкових капіталів при видачі кредитів комерційними банками реальному секторові. Практика утримування на порівняно високому рівні не лише облікової ставки, а й усіх процентних ставок за кредитами рефінансування Національного банку України має відійти в минуле, попри декларування антиінфляційної спрямованості політики НБУ. Це пов'язано із тим, що в кінцевому підсумку процентна політика центрального банку нашої країни на практиці не мала суттєвого впливу на перебіг інфляційних процесів, котрі значною мірою зумовлювалися не лише дією монетарних факторів, а й внутрішніми структурними чинниками розвитку економіки. Відтак, використання даного інструменту монетарної політики не мало належного впливу на оптимізацію процесів рефінансування та забезпечення достатньої ліквідності банківської системи, що вказує на потребу його більш гнучкого застосування, що має бути реалізовано у при організації ефективних кредитних відносин між центральним банком і комерційними банками.

Що ж до можливостей використання інструментів грошово-кредитної політики як заходів запобігання при перших ознаках зовнішньої дестабілізації економіки, то потрібно було б розглянути можливості запровадження валютних обмежень у разі виникнення такої необхідності. Йдеться насамперед про контроль за притоком капіталів, котрий має нестійкий характер і в разі виникнення економічних проблем може виникнути загроза фінансової стійкості країни. Як показує практика, значна торгова відкритість національного господарства і використання міжнародними інвесторами новітніх фінансових продуктів не дозволяє утримувати капітал у тому разі, якщо існують серйозні стимули для транскордонних операцій. Відтак контроль за цими грошовими потоками є невід'ємним елементом у всій системі заходів із забезпечення незалежності монетарної політики центрального банку і мінімізації негативних зовнішніх впливів на неї.

Отже концепція монетарної політики Національного банку України в умовах світової фінансової кризи має передбачати наявність в арсеналі інструментів грошово-кредитного регулювання ефективних та гнучких механізмів, які б дозволяли, з одного боку, ефективно реагувати та уникати зовнішніх факторів впливу фінансових криз, а з іншого — забезпечували б достатньо надійний спо-

сіб підтримання стійкості банківської системи, уникнення кризи ліквідності та доступ реального сектора до кредитних ресурсів, що є необхідною умовою уникнення значного спаду виробництва.

Однак вплив світової фінансової кризи на можливості реалізації стратегічних завдань монетарної політики в Україні має розглядатися не лише з позицій інструментів цієї політики, але й і її цілей. При цьому стратегія монетарної політики Національного банку України щодо переходу до вільного плавання обмінного курсу гривні має співвідноситися із диверсифікацією вітчизняної економіки і структури її експорту. Тому, принаймні у середньостроковій перспективі, активне регулювання валютного курсу з боку НБУ відіграватиме важливу роль з огляду на вплив курсової динаміки на національну економіку. Крім того, намагання знизити інфляцію за відносно короткий період до рівнів, близьких до розвинених країн, може вимагати проведення надмірно жорсткої монетарної політики і привести до негативних наслідків для можливостей відновлення реального сектора. Загалом же реалії грошово-кредитного регулювання за умов відкритості національної економіки вказують недостатню ефективність такої монетарної політики, яка ґрунтується на таргетуванні певного одного показника, що пов'язано із значною волатильністю основних макроекономічних параметрів, суттєвий вплив на які серед іншого мають і зовнішні чинники. Тісний взаємозв'язок таких параметрів, як грошові агрегати, ринкова норма процента, темпи інфляції, величина кредитних вкладень в економіку, обмінний курс національної валюти, визначає необхідність реалізації певної інтегрованої монетарної політики, яка мала б спиратися не лише на динаміку якогось певного одного параметра, як у випадку із вибором режиму таргетування, а на результати їх взаємозалежності і взаємозв'язку та інтегрованого впливу на динаміку економічних процесів.

Таким чином, ефективна монетарна політика центрального банку, що оптимально використовує наявні інструменти регулювання і зазнає мінімального впливу зовнішніх факторів, є кращою гарантією макроекономічної і фінансової стабільності та довгострокового економічного зростання. Вона відіграє ключову роль у заохоченні інвестицій в основний капітал, зростанні продуктивності праці, забезпеченні неперервності відтворювальних процесів.

У якості висновків із проведеного дослідження необхідно зазначити, що за обставин високого рівня відкритості національного господарства концептуальні засади реалізації монетарного регулювання мають передбачати розширення можливостей використання і підвищення ефективності основних інструментів

монетарної політики центрального банку, включаючи рефінансування, обов'язкові резерви та зміну облікової ставки. А гнучкість у процесі встановлення цільових орієнтирів грошово-кредитного регулювання має передбачати активний вплив НБУ на динаміку курсоутворення як важливий фактор макроекономічної стабільності, принаймні на період подолання наслідків світової фінансової кризи. Перспективами подальших розвідок у даному напрямку можуть бути питання пов'язані із з'ясуванням тих напрямів оптимізації монетарного регулювання економіки, які б сприяли передусім стабілізації роботи банківської системи країни та відновленню довіри до національної валюти.

Література

1. *Моисеев С. Р.* Денежно-кредитная политика: теория и практика: Учеб. пособие. — М.: Экономистъ, 2005. — 652 с.
2. *Бурлачков В.* Особливості сучасних економічних процесів і грошово-кредитна політика // Економіка України. — 2010. — № 4. — С. 16—21.
3. *Дзюблюк О.* Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 20—32.
4. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В. С. Стельмаха. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. — 404 с.

Стаття надійшла до редакції 7.02.2011 р.

УДК 336.71

М. І. Зубок, канд. воен. наук, проф.,
професор кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОХОРОНА БАНКІВ У СИСТЕМІ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовується актуальність охорони банків як елементу їх системи економічної безпеки, вказується роль і місце охорони у вказаній системі. Автор розкриває напрями забезпечення охорони банків, надаючи особливе значення технічній укріпленості банківських установ, застосуванню технічних засобів і фізичних сил охорони в забезпеченні захисту матеріальних об'єктів і засобів банків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: охорона, охоронна діяльність, банк, технічна укріпленість установ банків, технічна охорона, фізична охорона.